

Jolanta CHOMKO

Uniwersytet w Białymstoku

OKREŚLENIA NAUCZYCIELI I UCZNIÓW W ROSYJSKIM MŁODZIEŻOWYM ARGOT

Jednym z czynników kształtujących język jest rozwarstwienie społeczne. W każdym kraju istnieją grupy ludzi, którym ze względu na wykonywaną pracę, zajęcia pozazawodowe, upodobania i udział w życiu kulturalnym łatwiej się kontaktować ze sobą niż z innymi. Związki te są bardzo zróżnicowane i przejawiają się w różnym stopniu [Furdal 1990: 184].

Dominujący wpływ czynników społecznych zauważany jest w tzw. socjolektach – odmianach języka, które powstały we wspólnotach ludzkich wyznaczonych pewnym rodzajem więzi społecznej.

Jedną z socjolektalnych odmian języka stanowi młodzieżowe argot. Problemu młodzieży i młodzieżowego argot nie można rozpatrywać jako oddzielnego zjawiska, istniejącego poza kręgiem problemów językowych i społecznych, które ogarnęły rosyjskie społeczeństwo pod koniec ubiegłego wieku. Sytuacja tego społeczeństwa w obecnym czasie nie jest zwykła, a biorąc pod uwagę jej napięty charakter, można powiedzieć, że unikatowa. Niezwykłość zawiera się w tym, iż „okres nastolatków” przeżywa nie tylko młodzież, ale i całe społeczeństwo. Następuje ogólna zmiana paradygmatów świadomości społecznej i ideologii. Dlatego też społeczeństwo rosyjskie nie posiada w swojej kulturze określonego sztywnego wzorca, do którego ma dążyć młodsze pokolenie. Albowiem maksymalna wiedza, którą odkrywają dorośli, dotyczy tego, w jakim stopniu ich świadomość jest nasycona mitami i ideologicznymi mirażami, w jakim stopniu jest nieadekwatna do obiektywnej sytuacji, która zaistniała w świecie i Rosji w końcu XX wieku.

Sytuacja ta rzutuje na zadania i kryteria efektywności nauczania i wychowania. W przeszłości sukcesy bądź niepowodzenia w pracy wychowawczej można było stwierdzić na podstawie tego, w jakim stopniu star-

szym udało się przekazać młodzieży zgromadzoną wiedzę, zdolności, nawyki i wartości. Młodzież była przygotowywana do życia w społeczeństwie, które będzie podobne do tego, w którym żyli rodzice. Sytuacja jednak uległa zmianie. Zmiany socjalne są na tyle dynamiczne i znaczące, że nikt nie ma wątpliwości, iż dzieci będą żyły w świecie znacząco różniącym się od świata rodziców. Dlatego też wychowania nie należy oceniać według tego, jak dużo wiedzy i przekonań udało się przekazać, a według tego, czy udało się przygotować młodzież do samodzielnego działania i podejmowania decyzji w warunkach, których nie było w czasach pokolenia rodziców.

Współczesny młody człowiek różni się od swego rówieśnika nie tylko sprzed 50 lat, ale też tego sprzed 15 lat. W świadomości współczesnej młodzieży pojawia się nowa tendencja: zaczęła się erozja tych standardów i wzorców świadomości społecznej, które przez długi czas wydawały się jedynymi możliwymi do przyjęcia. Z każdym pokoleniem ta erozja pogłębiała się i w końcu teraz wychodzi na powierzchnię u dzisiejszych nastolatków. Z tym procesem związany jest moralny relatywizm, deideologizacja i „drapieżne” tendencje w ekonomice, a także przeistoczenie się chęci wzbogacenia się i walki o komfort w najwyższą (jedyną) wartość.

Młodzieżowe argot jest środkiem porozumiewania się dość dużej liczby osób, należących do pewnej grupy wiekowej. Granica wiekowa jest oczywiście umowna. Przy stosunkowo małym zróżnicowaniu wiekowym użytkowników tej odmiany języka, argot jest cechą charakterystyczną języka pokolenia. To nie tylko „порождение определенного возрастного комплекса эмоций, но и хранилище, «склад» жаргонизмов, оставляемый для последующих поколений в качестве возрастного наследства” [Скворцов 1964: 49].

Zdaniem A. Markowskiego, w języku młodzieży zaszły swoiste przeobrażenia. „Wydaje się, że w języku tej grupy, pomimo jej znacznej liczebności i rozproszenia terytorialnego, zachodzą raczej procesy integracyjne niż dezintegracyjne. Dawne gwary studencka i uczniowska powoli zanikają (pozostają w nich tylko elementy leksykalne o charakterze profesjonalizmów, np. nazwy przedmiotów nauczania, jak studenckie *help* ‘historia literatury polskiej’, *hydra* ‘hydrologia’, uczniowskie: *polak* ‘język polski’, *matma* ‘matematyka’), a środowiska, które ich używały, posługują się słownictwem i frazeologią taką samą jak młodzież pracująca. Można więc mówić o istnieniu jednej (choć zróżnicowanej terytorialnie) gwary młodzieżowej” [Markowski 1992: 101].

Podstawę młodzieżowego argot stanowi język studentów, który góruje nad innymi i wchłania młodsze argot (np. szkolne). Ulubione wyrazy i sposoby tworzenia nowych wyrazów w języku młodzieży szkolnej, które wykorzystują studenci, są przyjmowane jako elementy języka młodszego pokolenia lub własnego języka w przeszłości. Dominującą rolę języka studentów nad innymi elementami młodzieżowego argot można objaśnić również wielostronnością i obszernością zasobu leksykalnego, masowością i zróżnicowaniem potencjalnych użytkowników.

Argot umożliwia młodzieży wyrażenie emocjonalnego stosunku do różnorodnych zjawisk rzeczywistości. Jak zauważył E. D. Poliwanow, argotyżmy charakteryzuje „более богатое смысловое содержание, чем у обыкновенных их эквивалентов из нормального языка” [Поливанов 1931: 163]. Oprócz tego argot służy podtrzymywaniu więzi emocjonalnej między członkami grupy. Wspólne słownictwo, często niezrozumiałe dla innych, jest ważnym elementem integrującym grupę od wewnątrz i wyróżniającym ją spośród reszty społeczeństwa. Pozwala ono na przekazywanie wspólnych wartości wyznawanych przez członków tej grupy, a przez to na kultywowanie charakterystycznego dla nich stylu bycia.

Młodzieżowe argot to „żywy organizm”, który znajduje się w procesie ciągłych zmian i odnawiania. Bezustannie zapożycza ono jednostki z języka literackiego, żargonów, innych podsystemów języka, a także języków obcych, a jednocześnie samo staje się źródłem wyrazów dla języka potocznego (popularne argotyżmy, które poprzez wielokrotne użycie tracą swoje zabarwienie emocjonalne, trafiają do języka potocznego). Ciągłe zmiany zachodzące w tej odmianie języka uniemożliwiają sporządzenie pełnego spisu argotyżmów, jak również określenie ich liczby. Można natomiast prześledzić mechanizmy tworzenia argot, jego funkcjonowanie i rozwój z uwzględnieniem cech szczególnych, charakterystycznych tylko dla tej odmiany języka. Ukazało się wiele prac poświęconych rosyjskiemu młodzieżowemu argot, m.in. opracowania E. Łukaszaniec [1982], O. Mirałajewej [1994] i E. Bieregowskiej [1996].

Młodzieżowe argot ogarnia swoim zasięgiem praktycznie wszystkie dziedziny życia, opisuje praktycznie wszystkie sytuacje, oprócz nudnych, ponieważ argotyżmy rodzą się w rezultacie emocjonalnego stosunku mówiącego do przedmiotu rozmowy. W centrum uwagi znajdują się nazwy dotyczące człowieka i jego oceny. Wiele jest środków charakteryzujących człowieka pod względem fizycznym i umysłowym, nazywających jego

postępowanie i zachowanie. Sporo określeń mają poszczególne części ciała ludzkiego i czynności fizjologiczne. Słownictwo młodzieżowe dotyczy również życia szkoły i wyższej uczelni, nazywa przedmioty szkolne i oceny, a także osoby związane z procesem kształcenia.

W niniejszym artykule przedmiotem uwagi są rosyjskie argotyzy my młodzieżowe, nazywające nauczycieli i wykładowców, uczniów i studentów¹.

Rosyjska młodzież wykorzystuje zarówno określenia nauczycieli w ogóle, np.: *препак, преподаша, препода, преп, препод, тыча, тичер*, jak i nauczycieli poszczególnych przedmiotów, np.: nauczycieli języka rosyjskiego: *руссичка, руссачка, современник, современист, сряшница, точка, синекдоха*; nauczycieli języka angielskiego: *чича*; nauczycieli chemii: *селитра, мензурка, химоза, пробирка*; nauczycieli matematyki: *биссектриса, матеша, матешка*; nauczycieli biologii: *тычинка, тычина, сурепка, семьядоля, зверь, хромосома, амеба, пестик, самец*; nauczycieli muzyki: *пеиша, пеишка*; nauczycieli zawodu: *трудила, трудило, трудяга, самоделькин*; nauczycieli geografii: *глобус, масштаб*; nauczycieli podstaw bezpieczeństwa życiowego: *обезжучка, обэжешник, обэжист, обэжун, обэжук*; a także określenia wychowawcy klasowego, np.: *скрипка, воспит, жандарм, классуха*.

W rosyjskim młodzieżowym argot występuje dość dużo synonimów na określenie dyrektora szkoły, np.: *дир, диря, дирюга, дирюжница, дирюжник, дирик, дурик, дерюга, дерюжка, хозяин, шеф, пастух*. Można więc przypuszczać, iż współcześni uczniowie mają częsty kontakt z dyrekcją szkoły, co związane jest z ich niepoprawnym zachowaniem lub złymi wynikami w nauce.

Argotyzy nazywające uczniów dotyczą przede wszystkim uczniów pilnych i wzorowych, np.: *ботаник, ботанка, шуришало, ботан, ботанчик, пахарь, аккуратист, патриот, зубр, стилл, рюхач*, którzy reprezentują wysoki poziom rozwoju intelektualnego i osobowego, interesują się kulturowymi wzorcami świata dorosłych i starają się kontynuować istniejące tradycje.

Określenia studentów odzwierciedlają zainteresowania młodych ludzi. Pojawiają się tu nazwy studentów najbardziej popularnych i prestiżowych kierunków studiów: *примат* 'student lub specjalista zajmu-

¹ Argotyzy zostały wyekscerpowane z: Б. М. Мокиенко, Т. Г. Никитина, *Большой словарь русского жаргона*, Санкт-Петербург 2000.

jący się matematyką stosowaną', *мехматянин* 'student wydziału mechaniczno-matematycznego', *бух* 'student kierunku »Księgowość«, *фин* 'student kierunku »Finanse i kredyty«, *пед, педик* 'student pedagogiki', *пимношка* 'studentka wydziału pedagogiki i metodyki nauczania początkowego', *паяльник* 'student, który wybrał specjalizację techniczną, np. w radiotechnice', *минус* 'student I roku szkoły wojskowej', *равно* 'student II roku szkoły wojskowej', *адидас* 'student III roku szkoły wojskowej', *курок* 'słuchacz szkoły wojskowej', *журник* 'student wydziału dziennikarstwa'.

Określenia nauczycieli i uczniów w rosyjskim młodzieżowym argot powstają zarówno w wyniku derywacji semantycznej, jak i słowotwórczej. Spośród przeobrażeń znaczeniowych polegających na odniesieniu wyrazu do innej niż dotychczas sfery desygnatów najczęstsze są przykłady metafory. Zasada kojarzenia zjawisk na podstawie ich różnorodnych cech pokrewnych stanowi bowiem najbardziej typowy mechanizm ludzkiego myślenia. Wśród analizowanego korpusu znalazły się przykłady metafor, których tłem jest podobieństwo funkcji desygnatów. Na uwagę zasługuje różnorodność odległych i zaskakujących skojarzeń. Nowe znaczenia nadawane są wyrazom funkcjonującym w różnych odmianach języka.

Przykładami nazw nauczycieli i uczniów powstałych w wyniku przeniesień metaforycznych są następujące argotyzymy: *шеф, хозяин, пастух* 'dyrektor szkoły', *жандарм* 'nauczyciel, wychowawca klasowy', *мастак* 'mistrz nauki zawodu; nauczyciel', *свой* 'demokratycznie nastawiony wykładowca, który rozumie problemy studentów, mało wymagający na egzaminie', *патруль* 'dyżurny lub grupa dyżurnych w szkole', *пахарь* 'pilny uczeń lub student', *фотограф* 'uczeń, który spisuje prace od innych', *дед* 'uczeń starszej klasy', *паб* 'student młodszego rocznika, który pomaga starszym przygotowywać projekty dyplomowe', *хвостатый* 'student mający jakieś zaległości', *смертник* 'kandydat do skreślenia z listy studentów', *третьяк* 'student trzeciego roku', *казначей* 'człowiek otrzymujący stypendium dla grupy', *крыска* 'uczeń kradnący w klasie i szatni', *патриот* 'prymus, kujon', *пустырь, ягель* 'dwójkowicz', *аккуратист* 'przykładowy uczeń, prymus'.

Innym typem przeniesienia nazwy jest metonimia. W przeciwieństwie do metafory, metonimia nie szuka tego, co jest nowe i okazjonalne, lecz nastawiona jest przede wszystkim na przekazywanie zależności typowych. Wskutek tego metonimiczny rozwój znaczeń wyrazów jest bardzo regularny i stosunkowo łatwy do przewidzenia.

Przykładami nazw nauczycieli i uczniów powstałych w wyniku przeniesień metonimicznych są następujące argotyzy: *мензурка, пробирка, селитра* 'nauczycielka chemii', *точка, синекдоха* 'nauczycielka języka rosyjskiego', *зверь, пестик, самец* 'nauczyciel biologii', *амеба, семьядоля, суренка, тычина, тычинка* 'nauczycielka biologii', *глобус, масштаб* 'nauczyciel geografii', *биссектриса* 'nauczycielka matematyki', *лягушка* 'nauczyciel fizjologii', *хромосома* 'wykładający genetykę', *хаки* 'nauczyciel przysposobienia obronnego', *фыва* 'nauczyciel maszynopisania', *клякса* 'uczennica', *промокашка* 'pilna uczennica', *халат* 'student medycyny', *нуль* 'studenci z zagranicy zaczynający uczyć się języka rosyjskiego od zera', *паяльник* 'student, który wybrał specjalizację techniczną, np. w radiotechnice', *зверь* 'student wydziału biologii', *бином* 'student wydziału informatyki', *курок* 'słuchacz szkoły wojskowej', *минус* 'student I roku szkoły wojskowej' (jedna belka na pagonach), *равно* 'student II roku szkoły wojskowej' (dwie belki na pagonach), *адидас* 'student III roku szkoły wojskowej' (trzy belki na pagonach – znak firmowy „Adidasa”).

Do tworzenia nazw nauczycieli i uczniów w rosyjskim młodzieżowym argot wykorzystywana jest również derywacja słowotwórcza. Podstawę słowotwórczą do tworzenia tej grupy leksemów stanowią rzeczowniki, przymiotniki i liczebniki. Wykładnikami derywacji są formanty sufiksalne i paradygmatyczne.

Wśród derywatów motywowanych przez rzeczowniki wydzielają się trzy odrębne klasy: przekształcenia tautologiczne, modyfikacyjne i mutacyjne. W derywatach tautologicznych formanty pełnią wyłącznie funkcję strukturalną i przekształcają derywaty bez zmiany znaczenia i funkcji składniowej, np.: *дирюжник* 'dyrektor szkoły' (ros. arg. *дирюга* 'ts.'), *диря* 'dyrektor szkoły' (ros. arg. *дир* 'ts.'), *ботан* 'prymus, pilny, przykładowy uczeń' (ros. arg. *бот* 'ts.'), *абитень* 'abiturient, abiturientka, abiturienti' (ros. arg. *абита* 'ts.').

W klasie przekształceń modyfikacyjnych derywat nazywa zasadniczo ten sam przedmiot (zjawisko) co podstawa, wprowadzając jedynie modyfikację, uszczegółowienie komunikowane przez człon określający (formant sufiksalny). Wszystkie analizowane argotyzy należące do tej kategorii stanowią nazwy żeńskie derywowane od nazw męskich. Podstawami tych nazw są argotyzy oznaczające osoby płci męskiej. W akcie tworzenia derywatów modyfikacyjnych biorą udział sufiksy charakterystyczne dla tworzenia tego typu formacji w języku literackim, takie jak *-к(а)*, *-ш(а)*, jak również formant paradygmatyczny *-а*,

np.: *пенка* 'korepetytorka' (ros. arg. *пен* 'korepetytor'), *воспитка* 'wychowawczyni w szkole, na obozie' (ros. arg. *воспит* 'wychowawca klasowy'), *обэжучика* 'nauczycielka ОБЖ (podstaw bezpieczeństwa życiowego)' (ros. arg. *обэжук* 'nauczyciel ОБЖ (podstaw bezpieczeństwa życiowego)'), *ботанка* 'prymuska, przykładna uczennica' (ros. arg. *ботан* 'prymus, przykładny uczeń'), *преподиша* 'nauczycielka' (ros. arg. *препод* 'nauczyciel'), *дирюжница* 'dyrektorka szkoły' (ros. arg. *дирюжник* 'dyrektor szkoły'), *сряшница* 'nauczycielka współczesnego języka rosyjskiego' (ros. arg. *сряшник* 'nauczyciel współczesnego języka rosyjskiego'), *препода* 'nauczycielka' (ros. arg. *препод* 'nauczyciel').

Trzeci typ derywatów odrzeczownikowych to przekształcenia mutacyjne, a więc nazwy nauczycieli i uczniów, które zostają scharakteryzowane przez relację do desygnatu podstawy. Derywaty należące do tej kategorii są to nazwy osób, w których podstawa wskazuje na obiekty czynności, których agensa nazywa cały derywat. W przypadku nazw nauczycieli obiektami są nazwy przedmiotów nauczania, np.: *обэжист*, *обэжеешник*, *обэжун* 'nauczyciel ОБЖ (podstaw bezpieczeństwa życiowego)' (ros. ОБЖ 'podstawy bezpieczeństwa życiowego'), *самоделкин* 'nauczyciel zawodu' (ros. *самоделка* 'wyrób własny'), *матеша* 'nauczycielka matematyki' (ros. *математика* 'matematyka'), *пешиа* 'nauczycielka muzyki' (ros. *пение* 'muzyka'), *мряшница* 'nauczycielka metodyki (nauczania) języka rosyjskiego' (ros. МРЯ – методика русского языка 'metodyka (nauczania) języka rosyjskiego'), *мляшница* 'nauczycielka metodyki literatury' (ros. МЛ – методика литературы 'metodyka literatury').

W analizowanym korpusie nielicznie reprezentowane są derywaty motywowane przez przymiotniki. Te nazwy atrybutywne należy odnieść do nazw, w których cecha odnosi się tylko pośrednio do desygnatu derywatu, a w istocie charakteryzuje inny przedmiot związany jedynie w pewien sposób z desygnatem derywatu. Jest to typ, który odznacza się skrótowością i jest charakterystyczny dla języka substandartowego, np.: *современист*, *современицик* 'nauczyciel współczesnego języka rosyjskiego' (ros. *современный* 'współczesny'), *руссичка*, *русачка* 'nauczycielka języka rosyjskiego' (ros. *русский* 'rosyjski'), *интенсивник* 'student intensywnie uczący się języka obcego według specjalnego programu' (ros. *интенсивный* 'intensywny'), *целевицик* 'uczący się na docelowych studiach doktoranckich' (ros. *целевой* 'docelowy').

W rosyjskim młodzieżowym argot, tak jak w języku literackim, liczebności bardzo rzadko występują. Woli podstawy słowotwórczej

do tworzenia rzeczowników. Derywaty odliczebnikowe nazywają tylko studentów określonego roku: *первак* 'student pierwszego roku' (ros. *первый* 'pierwszy'), *вторяк* 'student drugiego roku' (ros. *второй* 'drugi'), *третьяк* 'student trzeciego roku' (ros. *третий* 'trzeci'), *четвертак* 'student czwartego roku' (ros. *четвертый* 'czwarty').

Mało produktywnym zabiegiem słowotwórczym, wykorzystywanym do tworzenia nazw nauczycieli i uczniów jest alternacja tematowa. W analizowanym korpusie występują tylko ucięcia, czyli wygłosowe oboczności ilościowe tematów, np.: *воспит* 'wychowawca klasowy' (ros. *воспитатель* 'wychowawca'), *рук* 'promotor' (ros. *руководитель* 'ts. '), *гуж* 'uczeń technikum zawodowego' (ros. arg. *гужевать* 'pić, relaksować się w towarzystwie').

Niewielka liczba analizowanych argotyzmów powstała w wyniku procesu mutylacji, który polega na ucięciu wyrazu fundującego o element nie będący morfemem. Czynnikiem wyznaczającym miejsce odcięcia końcowej części wyrazu jest zwykle rodzaj gramatyczny. W procesie mutylacji obowiązuje zasada zgodności rodzaju gramatycznego między wyrazem fundującym i fundowanym, np.: *преп*, *препод* 'nauczyciel' (ros. *преподаватель* 'ts. '), *проф* 'profesor' (ros. *профессор* 'ts. '), *пен* 'korepetytor' (ros. *пенетитор* 'ts. '), *дир* 'dyrektor' (ros. *директор* 'ts. '), *фин* 'student kierunku »Finanse i kredyty«' (ros. *финансы* 'finanse'), *бух* 'student kierunku »Księgowość«' (ros. *бухгалтерия* 'księgowość').

W analizowanym korpusie mało produktywnym sposobem wzbogacania leksykonu okazał się również proces zapożyczenia z innych języków. Nieliczne pożyczki określające nauczycieli i uczniów pochodzą z języka angielskiego, np.: *тыча*, *тичеп* 'nauczycielka' (ang. *teacher* 'nauczyciel'), *фрэнд* 'student z zagranicy' (ang. *friend* 'kolega, przyjaciel'), *стилл* 'przykładowy uczeń, prymus' (ang. *still* 'cichy, spokojny').

Analiza lingwistyczna określeń nauczycieli i uczniów w rosyjskim młodzieżowym argot wykazała, że najbardziej produktywnym sposobem ich powstawania jest derywacja semantyczna, nieco mniejszą frekwencją charakteryzuje się grupa derywatów sufiksalnych. Mało produktywne sposoby tworzenia określeń nauczycieli i uczniów to alternacja tematowa, mutylacja oraz zapożyczenia.

LITERATURA

1. Furdal A., *Językoznawstwo otwarte*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1990.
2. Markowski A., *Polszczyzna końca XX wieku*, Warszawa 1992.
3. Береговская Э. М., *Молодежный сленг: Формирование и функционирование*, (в:) Вопросы языкознания, Москва 1996, номер 3, стр. 32–41.
4. Лукашанец Е. Г., *Лексические заимствования и их нормативная оценка (на материале молодежного жаргона 60–70-ых гг.)*, Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук, Москва 1982.
5. Миралаева О. Д., *Современный русский молодежный жаргон (социолингвистическое исследование)*, Автореферат на соискание ученой степени кандидата филологических наук, Москва 1994.
6. Поливанов Е. Д., *За марксистское языкознание*, Москва 1931.
7. Скворцов Л. П., *Об оценках языка молодежи (жаргон и языковая политика)*, (в:) Вопросы культуры речи, 1964, вып. 5, стр. 45–70.

ARGOTS DENOTING TEACHERS AND PUPILS IN RUSSIAN YOUTH JARGON

Summary

This article focuses on Russian youth argots denoting teachers and lecturers, pupils and students. The research material has been excerpted from the *Great Dictionary of Russian Jargon* (*Большой словарь русского жаргона*). The analyzed corpus includes expressions denoting teachers in general and teachers of separate subjects too. Argots describing pupils mainly refer to conscientious and exemplary pupils whereas expressions defining students reflect young people's interests.

The research revealed that the most productive way of creating argots belonging to the analyzed lexical and semantic group is semantic derivation. On the other hand, a group of suffix derivatives, which is dominated by substantival structures, is characterized by slightly lower frequency. Subject alternation and mutilation appeared to be hardly productive word formative procedures that are used to create expressions denoting teachers and pupils. English word borrowings constitute a small group as well.